

ФЕНОМЕН ДІАЛОГУ КУЛЬТУР У ТВОРЧОСТІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

Вступ. Пантелеймон Куліш – одна з ключових постатей українського національного відродження XIX ст., чия діяльність охоплює літературну творчість, переклади, історіософію, журналістику й філософію. Він не лише формував національну ідею, а й виводив українську культуру з провінційності, відкриваючи її до діалогу з іншими європейськими традиціями. У його творах простежується прагнення до культурного синтезу, до осмислення ідентичності не в ізоляції, а у взаємодії з «іншими» – зокрема польською та західноєвропейською культурами. Питання діалогу культур у творчій спадщині П. Куліша розглядали М. Зеров, Є. Нахлік, О. Тетеріна, Л. Коломієць тощо. Щоправда під час її інтерпретації більшість дослідників обмежувалася сферою художнього перекладу.

Метою цієї розвідки є проаналізувати, яким чином у творчості Пантелеймона Куліша виявляється феномен діалогу культур, та оцінити значення цього явища для формування модерної української ідентичності.

Основний розділ. Сучасні науковці трактують діалог культур як «процес спілкування культур, у ході якого відбувається їх взаємна трансформація» [3, с. 162]. Куліш розглядав українську культуру як органічну частину європейського культурного простору. При цьому, виражаючи інтереси поневоленої української нації, він виступав прихильником синтезу та взаємозбагачення культур і не підтримував домінування однієї культури над іншою.

Його перекладацька діяльність, зокрема переклади творів В. Шекспіра, Д. Байрона, В. Гете, Г. Гейне, мала стратегічне значення –

вона сприяла включенню української літератури до європейського культурного діалогу. Крім цього, П. Куліш справедливо вбачав у ній один з дієвих засобів протистояння загрозі російської та польської культурної асиміляції в умовах бездержавності української нації. «Щоб наше рідне слово встояло проти польщизни по тім боці політичної прірви нашої, як і по сім боці проти московщини, мусимо провести свою старорущину через культурні мови...» [2, с. 262], – пише він у червні 1892 р. у листі до М. Дикарева. Через переклади інтелектуал прагнув не просто ознайомити українського читача зі скарбами інших культур, а й утвердити статус української мови як мови високої літератури. Заперечуючи переконання М. Костомарова, ніби українська література повинна стати літературою для хатнього вжитку, П. Куліш у 1897 р. видає збірку перекладів «Позичена кобза», де намагається поєднати кращі здобутки старої книжної мови з виражальним потенціалом сучасного народнопоетичного слова. На відміну від попередників, П. Кулішеві вдалося позбутися тяжіння бурлескного стилю, натомість йому притаманні «і вишуканість словника... і більша розмаїтість синтаксичних сполучень» [1, с. 286].

Написане в 1844 р. ідилічне оповідання «Орися» постало значною мірою під впливом шостої пісні Гомерової «Одіссеї». Виразна сюжетно-образна залежність від давньогрецького епосу дозволяє дослідникам «кваліфікувати цю ідилію як жанрову переробку гомерівського першоджерела і визнати, що вона започаткувала ряд українізованих переробок у Кулішевій творчості – прозових, поетичних і драматичних... [2, с. 263].

У романі «Чорна рада» через образи представників різних соціальних і національних груп відтворено полікультурну дійсність доби Руїни. Автор показує напружене, але потенційно плідне співіснування української та польської традицій. При цьому в ряді епізодів «Чорної ради», пов'язаних з неісторичними персонажами, виразно простежується зв'язок із сюжетними лініями й мотивами романів Вальтера Скотта. Йдеться про початок

зав'язки з подорожі героя, любовні стосунки на тлі воєнного або соціального конфлікту, викрадення героїні, поєдинок між суперниками, втеча з ув'язнення або полону, готовність героя до самопожертви заради порятунку побратима тощо.

Впливи західноєвропейської класики відобразилися й на драмі «Байда, князь Вишневецький». В переходах від вірша до прози, елементах комізму в трагічних сценах, а також техніці монологу Куліш намагається дотримуватися формальних канонів В. Шекспіра. «Вплив Шиллера, – доводить Ю. Шевельов, – можна вбачати в історизмі, в відносній однолінійності характерів, у патетиці фрази і образу... Корнеля можуть нагадати способи... запрограмованості героїв з особистими колізіями» [4, 72].

Особливої уваги заслуговує ставлення Куліша до ролі митця як культурного посередника. Він неодноразово наголошував, що творча інтелігенція має бути здатною до міжкультурного діалогу, дотримуючись при цьому зваженості й раціональної неупередженості та зберігаючи духовну незалежність. У своїх перекладах Куліш досягнув високих естетичних і філологічних стандартів, зокрема звертаючи увагу на стилістичну точність і глибину образу.

Висновки. Таким чином, Пантелеймон Куліш є прикладом інтелектуала, який поєднував любов до рідного з відкритістю до чужого. Його творчість формує образ української культури як такої, що прагне діалогу, а не ізоляції. У цьому контексті Куліш виступає предтечею сучасного міжкультурного гуманізму, а його спадщина залишається надзвичайно актуальною в епоху пошуків культурного порозуміння.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зеров М. К. Від Куліша до Винниченка: нариси з новітнього українського письменства // Зеров М. К. Твори: В 2 т. / упор. Г. П. Кочур, Д. В. Павличко. Київ: Дніпро, 1990. Т. 2. С. 246–456.
2. Нахлік Є. К. Пантелеймон Куліш: особистість, письменник,

мислитель: наукова монографія: у 2 т. Київ : Український письменник, 2007. Т. 2: Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша. 461 с.

3. Хамітов Н. Діалог культур. *Філософський енциклопедичний словник* / гол. редкол. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. С. 162.

4. Шевельов Ю. Василь Мова і Кулішева школа в українській публіцистиці й поезії // Мова (Лиманський) В. Куліш, Байда і козаки: інтермедія до драми Куліша «Байда», з додатком листа Василя Мови до Василя Гнилосирова / ред. Ю. Шевельов, В. Чумаченко. Нью-Йорк, 1995. С. 53–74.